

A korai iskolaelhagyás és a fogyatékossgal élő és/vagy sajátos nevelési igényű tanulók

Összefoglaló zárójelentés

EUROPEAN AGENCY
for Special Needs and Inclusive Education

A KORAI ISKOLAEELHAGYÁS ÉS A FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐ ÉS/VAGY SAJÁTOS NEVELÉSI IGÉNYŰ TANULÓK

Összefoglaló zárójelentés

Az Európai Ügynökség a Sajátos Nevelési Igényű Tanulókért és az Inkluzív Oktatásért (továbbiakban: az Ügynökség) független és önigazgató szervezet. Az Ügynökséget a tagországok oktatási minisztériumai és az Európai Bizottság közösen finanszírozza az Európai Parlament támogatásával.

Az Európai Unió
Erasmus+ programjának
társfinanszírozásával

A jelen kiadvány megjelenésének az Európai Bizottság általi támogatása nem tekinthető a tartalom jóváhagyásának, mely kizárólag a szerzők nézeteit tükrözi, és a Bizottság nem tehető felelőssé az abban foglalt információ felhasználásáért.

Az ebben a dokumentumban bárki által kifejtett nézetek nem szükségszerűen képviselik az Ügynökség, az Ügynökség egyes tagországi vagy az Európai Bizottság hivatalos álláspontját.

Szerkesztő: Garry Squires

A dokumentumból részek kiemelhetők és közzétehetők, feltéve, ha a forrást világosan megjelölik. A hivatkozást ezzel a jelentéssel kapcsolatban az alábbiak szerint kérjük megadni: Európai Ügynökség a Sajátos Nevelési Igényű Tanulókért és az Inkluzív Oktatásért, 2017. *A korai iskolaelhagyás és a fogyatékossgal élő és/vagy sajátos nevelési igényű tanulók: Összefoglaló zárójelentés.* (G. Squires, szerk.). Odense, Dánia

Ez a jelentés elektronikusan teljes mértékben átalakítható formátumban és 25 nyelven áll rendelkezésre, hogy az abban foglalt információhoz minél jobb hozzáférést biztosítsunk. A jelentés elektronikus változatai hozzáférhetők az Ügynökség web site-ján: www.european-agency.org

A jelen dokumentum az eredeti angol nyelvű változat fordítása. Ha bizonytalan a fordításban szereplő információk pontosságát illetően, kérjük, hivatkozzon az eredeti angol szövegre.

ISBN: 978-87-7110-674-9 (Elektronikus formában)

© European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2017

Titkárság
Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C Denmark
Tel: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Brüsszeli Iroda
Rue Montoyer, 21
BE-1000 Brussels Belgium
Tel: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	5
ELŐZMÉNYEK	6
MEGÁLLAPÍTÁSOK	6
A korai iskolaelhagyás eredményként történő meghatározása és összehasonlítása	6
A korai iskolaelhagyás modellezése összetett, kölcsönhatásokat magában foglaló folyamat	9
Monitoring és korai riasztási rendszer	13
AJÁNLÁSOK	15
A PROJEKT EREDMÉNYEI	18

BEVEZETÉS

A korai iskolaelhagyás tág értelemben véve az iskolarendszerű oktatásnak a fiatalok által a felső középfokú iskoláztatás sikeres befejezése előtt történő elhagyását jelenti. Az Európai Unió (EU) 2020-ig célként tűzte ki a korai iskolaelhagyásnak 10%-ra történő csökkentését valamennyi tagállamban.

2015 és 2016 között az Európai Ügynökség a Sajátos Nevelési Igényű Tanulókért és az Inkluzív Oktatásért (az Ügynökség) megvalósított egy korai iskolaelhagyással kapcsolatos projektet. A projekt első részében szakirodalmi áttekintésre került sor a szakértői értékelésen átesett európai kutatások tanulmányozása céljából. Nyilvánvalóvá vált, hogy kevés szakirodalmi jelentés készült az Európában végzett kutatásokról. Ezért döntés született arról, hogy a világ minden tájáról, főleg az Egyesült Államokból és Ausztráliából származó szakirodalmat is figyelembe vegyenek, ahol a korai iskolaelhagyás problémája hosszabb ideje jelen van a politikai történelemben, és kiemelt figyelmet szentelnek neki. A korai iskolaelhagyást a fogyatékossgal élő és/vagy a sajátos nevelési igényű (angol rövidítése: SEN) tanulókkal összefüggésbe hozó szakirodalom még gyerekcipőben jár. Az azonban egyértelmű, hogy a fogyatékossgal élő és/vagy sajátos nevelési igényű tanulók esetében különösen fennáll a korai iskolaelhagyás kockázata. Ebből kiindulva jött létre az első projektjelentés, mely felvázolja a szakirodalmi áttekintés módját, és ismerteti a főbb eredményeket (Európai Ügynökség, 2016).

A projekt második részében az uniós szakpolitikának a szakirodalommal történő összehasonlítására került sor. A második jelentés azt kutatta, hogy az uniós szakpolitikák milyen mértékben tükrözik a szakirodalomban található bizonyítékokat (European Agency, 2017). A jelentés arra a következtetésre jutott, hogy a szakpolitika nagyjából összhangban van a kutatások megállapításaival.

A szakirodalom áttekintése és a szakirodalomnak a szakpolitikákban való visszatükröződése a két megközelítés ötvözéséhez vezetett. Ennek eredményeként kidolgoztak egy minden tagállamra alkalmazható modellt, melynek segítségével könnyebben megérthető a helyzet az egyes tagállamokban. A modell helyi szinten is használható: segíti a döntéshozókat a szereplők bevonásában, valamint a korai iskolaelhagyás visszaszorítására irányuló szakpolitikák kidolgozásában. E megközelítésnek köszönhetően a korai iskolaelhagyás és a fogyatékossgal élő és/vagy sajátos nevelési igényű tanulók eltérő fogalom meghatározásai már nem jelentenek problémát. A megközelítés ugyanis lehetővé teszi olyan kutatási eredmények átruházhatóságának mérlegelését, melyek konkrétan vonatkoznak egy adott településre, ahol a kutatást végezték.

Jelen összefoglaló zárójelentés a kulcsfontosságú bizonyítékokat és elképzeléseket ismerteti. A szakpolitikai döntéshozók számára megfogalmazott főbb ajánlások mellett újra bemutatja az előző két jelentésből eredő, a korai iskolaelhagyást megközelítő modellt.¹

¹ A tömörség érdekében jelen összefoglaló jelentés helyhiány miatt nem tartalmazza az alapjául szolgáló szakirodalmi hivatkozásokat. A felhasznált szakirodalom és szakpolitikai dokumentumok teljes listáját a két eredeti jelentés tartalmazza (Európai Ügynökség, 2016; 2017).

ELŐZMÉNYEK

Egyetértés van abban, hogy a felső középfokú iskolai végzettség megszerzése elengedhetetlen az egyéni életlehetőségek, a jólét, az egészségi állapot, a foglalkoztatás és a társadalmi kirekesztettség kockázatának csökkentése szempontjából. Ami a felső középfokú iskolai végzettség megszerzését illeti, az arányok uniós tagállamonként változnak, a korai iskolaelhagyó tanulók aránya pedig 2014-ben 4,4% és 21,9% között mozgott. Cselekvési prioritásként a korai iskolaelhagyás előfordulásának visszaszorítását határozták meg, a cél pedig ennek az aránynak a 10%-ra történő csökkentése 2020-ig minden tagállamban. Van már némi bizonyíték az e cél irányába történő elmozdulásra, ugyanis a 2009-es 14,3%-os középpérték 2015-ben 11,1%-osra csökkent. A fogyatékossgal élő és/vagy sajátos nevelési igényű tanulók ki vannak téve a korai iskolaelhagyás kockázatának, ez pedig további kihívásokkal szembesíti a tagállamokat. A fogyatékossgal élő és/vagy sajátos nevelési igényű tanulóakra való odafigyelés és az iskolai tanulmányaikat befejezők arányának javítása összhangban van az UNESCO oktatásra vonatkozó átfogó, 2030-ig teljesítendő fenntartható fejlődési céljával (SDG 4).

MEGÁLLAPÍTÁSOK

A projekt felhasználta a korai iskolaelhagyás területén meglévő szakirodalmat, és összehasonlította azt az uniós szakpolitikai dokumentumokkal, hogy kiderítse, milyen kihívásokkal szembesülnek a döntéshozók a korai iskolaelhagyás visszaszorítását célzó intézkedések kidolgozása során. A megállapítások azt mutatják, hogy:

- nehézségekbe ütköznek a közös fogalom meghatározások elfogadásában és alkalmazásában;
- a korai iskolaelhagyásra inkább úgy kellene tekinteni, mint a tanulók életében zajló folyamatok összességére, nem pedig mint egy eredményre;
- a korai iskolaelhagyás különböző tanulói alcsoportokat érint, és mindegyik csoport esetében különböző kockázatok és védőfaktorok vannak jelen;
- a szakpolitikákban meghatározott intézkedések a megelőzésre, a beavatkozásra vagy a kompenzációra összpontosító intézkedésekre oszthatók;
- a fellépésnek különböző területekre kell összpontosítania, ide tartoznak az iskolafejlesztés, a tanulók elköteleződése és motivációja, illetve a tanulók életének tágabb társadalmi vonatkozásai.

A megállapítások felhasználásával kidolgoztak egy modellt, amely uniós, nemzeti és helyi szinten is elősegíti a tájékozottabb döntéshozatalt.

A korai iskolaelhagyás eredményként történő meghatározása és összehasonlítása

A korai iskolaelhagyás tagállamonként történő mérésének és összehasonlításának

megvannak a maga nehézségei. Az egyes országokban eltér, hogy a fiatalok leghamarabb hány éves kortól hagyhatják el az iskolarendszerű oktatást (14 és 18 éves kor között). Estêvão és Álvares (2014) különbséget tesznek a formális és funkcionális meghatározások között. Az előbbiek az iskolaköteles kort veszik alapul, az utóbbiak alatt pedig azt értjük, amikor a korai iskolaelhagyásra a sikeres foglalkoztatáshoz szükséges megfelelő készségek és végzettségek megszerzése nélkül kerül sor, tekintet nélkül az életkorra. Ez a korai iskolaelhagyás számszerűsítésének különböző módjait teszi lehetővé:

- Akik az iskolaköteles kor betöltése előtt hagyják el az iskolát bizonyos tagállamokban,
- Akik az iskola elhagyása idején nem rendelkeznek a foglalkoztatásba való átmenethez szükséges megfelelő végzettséggel,
- Akik az iskolaköteles kor betöltéséig az iskolában maradnak, azonban még így sem rendelkeznek megfelelő végzettséggel.

Első pillantásra úgy tűnik, hogy a fogyatékossgal élő és/vagy sajátos nevelési igényű tanulók – az iskolaköteles kortól függetlenül – különösen hajlamosak megfelelő végzettség megszerzése nélkül elhagyni az iskolát, és nagyobb valószínűséggel sorolják őket a „foglalkoztatásban, oktatásban vagy képzésben részt nem vevő fiatalok” (angol rövidítése: NEET) közé. Ez azonban attól is függ, hogy a fogyatékossgal élő és/vagy sajátos nevelési igényű tanulók kategóriája mely tanulói csoportokat foglal magában. Míg néhány ország tágan értelmezi a fogyatékossgal élő és/vagy sajátos nevelési igényű tanulók fogalmát – így az alulteljesítő tanulókat is magában foglalja –, más országok leszűkítik azt a súlyos nehézségekkel küzdő tanulók körére. Az is nyilvánvaló, hogy bizonyos társadalmi csoportokat aránytalanul nagyobb valószínűséggel sorolnak a fogyatékossgal élők és/vagy sajátos nevelési igényűek csoportjába. Ezek az etnikai kisebbségi háttérrel, alacsony társadalmi-gazdasági státusszal rendelkező vagy pedig a hátrányos helyzetű személyeket foglalják magukban. Mindez emlékeztetőül szolgál arra vonatkozóan, hogy a fogyatékossgal élő és/vagy sajátos nevelési igényű tanulók nem alkotnak homogén csoportot, és eltérő tanulási és társadalmi szükségleteik vannak.

Körültekintően kell eljárni a „megfelelő végzettség” fogalmának értelmezésénél, illetve arra vonatkozóan is, hogy milyen foglalkoztatási formák vagy továbbképzési lehetőségek kerülhetnek szóba e tekintetben. Egyes adatok arra utalnak, hogy bizonyos fogyatékossgal élő és/vagy sajátos nevelési igényű tanulói csoportok olyan, a középfokú és felsőfokú oktatás közötti automatikus átmeneti lehetőségekkel rendelkeznek, amelyek bizonyos konkrét végzettségekre összpontosítanak, és figyelmen kívül hagyják a tanulók képességeit vagy ambícióit. Ez ahhoz vezet, hogy tanulmányaik végeztével ezek a tanulók nem rendelkeznek majd a későbbi foglalkoztatásukhoz szükséges megfelelő végzettségekkel, vagy pedig még a végzettségek megszerzése előtt leszakadnak. Számos tanulmány jutott arra a következtetésre, hogy a fogyatékossgal élő és/vagy sajátos nevelési igényű tanulók tanulórsaikhoz képest sokkal nagyobb kihívásnak tekintik az átmeneteket, ez pedig a korai iskolaelhagyás fokozottabb kockázatában vagy alacsonyabb szintű végzettségekben mutatkozik meg.

Az Eurostat által alkalmazott, a korai iskolaelhagyásra vonatkozó uniós fogalom meghatározás szintén funkcionális meghatározásnak tűnik abból a szempontból, hogy megköveteli a felső középfokú oktatási szint teljesítését (1. szövegdoboz).

Az Európai Unió meghatározása szerint a korai iskolaelhagyók olyan 18 és 24 év közötti személyek, akik legfeljebb felső tagozatos általános iskolai végzettséggel rendelkeznek, és már nem vesznek részt oktatásban, illetve képzésben.

A korai iskolaelhagyók ezért azok, akik mindössze óvodai, alapfokú, felső tagozatos általános iskolai vagy legfeljebb 2 évig tartó, rövid felső középfokú képzettséggel rendelkeznek (Európai Bizottság, 2011).

1 szövegdoboz. Az Eurostat által alkalmazott európai uniós fogalom meghatározás

Az Eurostat meghatározása pragmatikus megoldást kínál a korai iskolaelhagyás tagállamként különböző mérési eredményeinek kezelésére, ugyanis közös mérceként a felső középfokú oktatást állapítja meg. Ennek az az előnye, hogy lehetővé teszi az egyes államok számára, hogy megmérjék az általuk a korai iskolaelhagyás visszaszorítása érdekében hozott intézkedések hatásait. Mindazonáltal, néhány tagállam szerint a korai iskolaelhagyás fogalma az oktatási rendszernek a felső középfokú oktatási szint befejezése előtti elhagyását jelöli, míg mások számára az iskola megfelelő végzettség megszerzése nélkül történő elhagyását jelenti. Ami az összehasonlítást tovább bonyolítja az, hogy az egyes országokban különböző végzettségek szerezhetők, melyek esetében ráadásul az is különbözik, hogy mekkora az azokat teljesítő tanulók elvárt aránya. 2003-ban az Oktatási Miniszterek Tanácsa kihangsúlyozta, hogy megfelelő végzettségekre van szükség „a teljes foglalkoztatás és a társadalmi kohézió biztosítása érdekében” (Az Európai Unió Tanácsa, 2003, 4. o.). A közös mérce megállapítása érdekében tett erőfeszítéseket megnehezítik a különböző közigazgatási rendszerek, amelyek saját célra előszeretettel alkalmaznak eltérő fogalom meghatározásokat. Ennélfogva nem minden tagállam használja az Eurostat meghatározását.

A helyzetet tovább bonyolítja a „már nem vesznek részt oktatásban, illetve képzésben” fogalma. Ez ugyanis hasonlít a számos tagállamban használatos „foglalkoztatásban,

oktatásban vagy képzésben részt nem vevő fiatalok” fogalmára. Noha van átfedés a foglalkoztatásban, oktatásban vagy képzésben részt nem vevő és a korai iskolaelhagyó fiatalok között, a két fogalom között nincs pontos egyezés. A foglalkoztatásban, oktatásban vagy képzésben részt nem vevő fiatalok kategória meghatározása is problémákba ütközik, néhány országban pedig további alkategóriákba osztják.

Egyértelmű nehézségek jelentkeznek a korai iskolaelhagyók kategóriájának meghatározása terén is a különböző tagállamokban. Mindazonáltal, a korai iskolaelhagyók aránya valamennyi tanuló körében történő csökkentésének átfogó célkitűzését hivatott segíteni egy közös mérce megléte, amely segítségével megállapítható a korai iskolaelhagyással érintett tanulók létszáma. A korai iskolaelhagyás meghatározásának e módja eredményként tünteti azt fel; az oktatási rendszert elhagyó tanulók számának a mértékét jelöli. Következésképpen, a meghatározás nem ad magyarázatot arra, hogy ezek a fiatalok miért hagyják el az iskolát. Ha sikerül megérteni a korai iskolaelhagyás okait, az segítheti a szakpolitikák kidolgozását és információval szolgál a megteendő cselekvések tekintetében.

Hasonlóképpen, a szakirodalom is számos kifejezést használ a korai iskolaelhagyásra, így például: „lemorzsolódás”, „marginalizálódás”, „elvonás”, „kiesés”, „kibukás”, „végzettség nélküli iskolaelhagyás”, „iskolából való kimaradás”, „iskola be nem fejezése”. A kifejezéseket különbözőképpen használják, néhány szerző pedig a korai iskolaelhagyásnak mint eredménynek a jelölésére alkalmazza őket. Más szerzők e kifejezések használatával azt sugallják, hogy a tanulók különböző alcsoportjai között eltérő folyamatok mehetnek végbe, amelyek aztán különböző útvonalakon korai iskolaelhagyáshoz vezetnek. Mindez azt sugallja, hogy a korai iskolaelhagyás sokoldalú jelenség, amely a különböző tanulói alcsoportok esetében eltérő intézkedéseket követel meg.

A korai iskolaelhagyás modellezése összetett, kölcsönhatásokat magában foglaló folyamat

Ha a korai iskolaelhagyás különböző egyének esetében különbözőképpen működő különböző folyamatok következménye, akkor valószínű, hogy egyetlen fajta cselekvési móddal nem lehet elérni a KIE visszaszorítását. Ehelyett inkább azokat a folyamatokat kell figyelembe venni, amelyek bizonyos tanulók esetében a felső középfokú oktatás sikeres befejezéséhez vezetnek, más tanulók esetében pedig nem. A Kurt Lewin által kidolgozott erőmező-elemzés (*Force Field Analysis*) (1943) hatékony megközelítési módnak bizonyult a kérdés összetettségének megértéséhez. Egy adott tanuló esetében különböző erők érvényesülnek. Egyesek a kívánt eredmény, azaz a felső középfokú iskolai végzettség megszerzése irányába sarkallják a tanulót, más erők pedig az ezzel ellenkező irányba, így tehát a korai iskolaelhagyás irányába. A tanulókat a KIE irányába taszító erőkre úgy is lehet tekinteni, mint az iskola-rendszer, a tanuló és a tanuló helyzete, vagy pedig a tanuló és az iskola közötti kölcsönhatás szintjén működő kockázathalmazra. A második jelentés a jobb összpontosítás érdekében tematikusan csoportosította a rizikófaktorokat néhány téma köré (a kockázatok bővebb részletezése az Európai Ügynökség 1. sz. függelékében (2017) található).

Az iskolarendszer szintjén a hangsúlyok a következők voltak: iskolai fegyelem, pedagógusok, tananyag, valamint az iskola szerepe a helyi közösségen belül. Ha ezeken a területeken nincs minden rendben, ennek átfogó hatásaként az iskola oly módon nyilvánul meg, amelynek eredményeként a tanuló kiesik az iskolából. Ennek a mögöttes folyamata **marginalizálódásként** ismert. A tanuló vagy a tanuló helyzete szintjén a hangsúlyok a következőkön voltak: pénzügyi helyzet, család, foglalkoztatás, egészség és iskolatársak. Ezek olyan erők, melyek hajlamosak elvonni az egyént az iskolából, a folyamatot pedig **elvonásként** ismerjük. A tanuló és az iskola közötti kölcsönhatásokat szemléltető hangsúlyok azokat a kockázatokat tükrözik, amelyek hatására a tanuló fokozatosan kiesik az oktatási rendszerből. Ez **kiesésként** ismert. Ide sorolható hangsúlyok: tanulmányi siker, motiváció, valamint az iskolához való tartozás érzése.

Felismerve, hogy három eltérő, a különböző egyénekre nézve más-más kockázattal járó folyamat zajlik, három fő területen dolgozhatók ki a KIE visszaszorítását célzó intézkedések:

- azok, amelyek az iskolafejlesztésre irányulnak;
- azok, amelyek a tanulók iskolán kívüli életének jobbá tételével kapcsolatosak;
- azok, amelyek célja a tanulók tanulmányi sikerének, motivációjának és az iskolához való tartozás érzésének javítása.

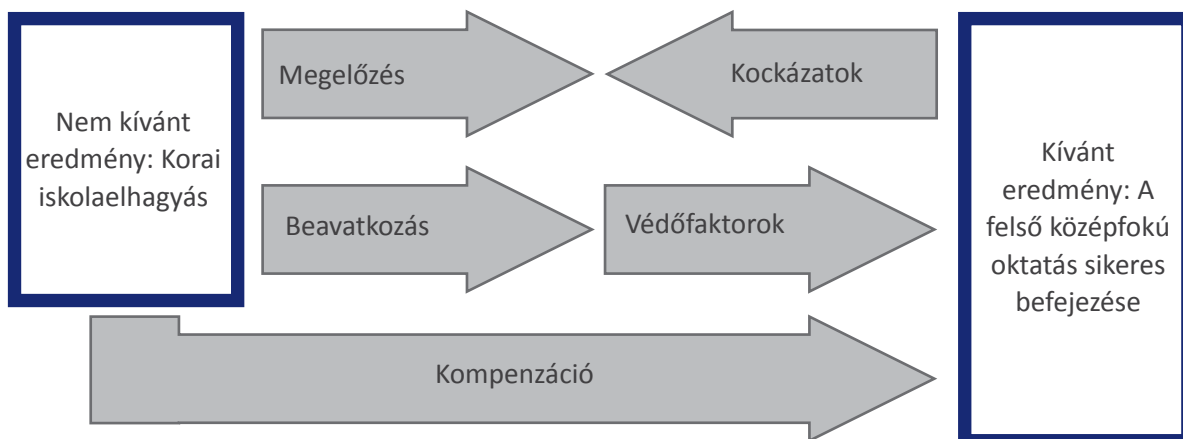
Vannak azonban olyan tanulók, akiknek a fenti rizikófaktorok ellenére sikerül elvégezniük az iskolát. Éppen ezért védőfaktorokra is szükség van, amelyek az ellenkező irányba hatnak. Például, vannak olyan fogyatékossgal élő és/vagy sajátos nevelési igényű tanulók, akik esetében ez olyan befogadó iskolai szellemiséget jelentene, ahol a pedagógusok és tanulók között jó a kapcsolat; a tanulók szükségleteivel összhangban a tananyagra fektetett hangsúly; az iskolai tanulmányokat támogató és a tanulót biztatással motiváló szülők bevonása; illetve elegendő pénzügyi erőforrás a család számára, ami lehetővé teszi a tanuló számára az iskolai tanulmányai folytatását.

Minden egyéni tanuló esetében elméletileg lehetséges a kockázatok és a védőfaktorok nyomon követése, amelyek alapján megismerhető a KIE előfordulásának valószínűsége. A lakosság szintjén úgy tűnik, hogy a közrejátszó kockázatok és védőfaktorok megértése intézkedésekhez vezet a különböző szinteken (ország, iskola, család, egyén). Az uniós szakpolitikai dokumentumokban a lehetséges intézkedési formák a következőképpen csoportosíthatók: megelőzés, beavatkozás vagy kompenzáció. A különböző szerzők eltérően használják e három kifejezést. E jelentésben ezek a következőképpen értelmezendők:

- A megelőzésnek a kockázatok előrejelzéséről és a megjelenésük előtti intézkedésről kell szólnia.
- A beavatkozás elfogadja, hogy kockázatok továbbra is fennállnak, azonban kísérletet tesz azok leküzdésére vagy a védőfaktorok fokozására.
- A kompenzáció abban az esetben kerül szóba, amikor az oktatás nem a tervek szerint haladt, és általa a tanuló kap még egy esélyt a tanulásra vagy pedig növekszenek az élethosszig tartó tanulási lehetőségei.

A kockázatok, védőfaktorok, megelőzés, beavatkozás és kompenzáció kölcsönhatása modellezhető, amely segítségével aztán helyi és országos szinten leképezhetők a közrejátszó erők, illetve a korai iskolaelhagyás kezelésére irányuló intézkedések. Ez a második jelentésben került ismertetésre, és az alábbi 1. ábrán is látható.

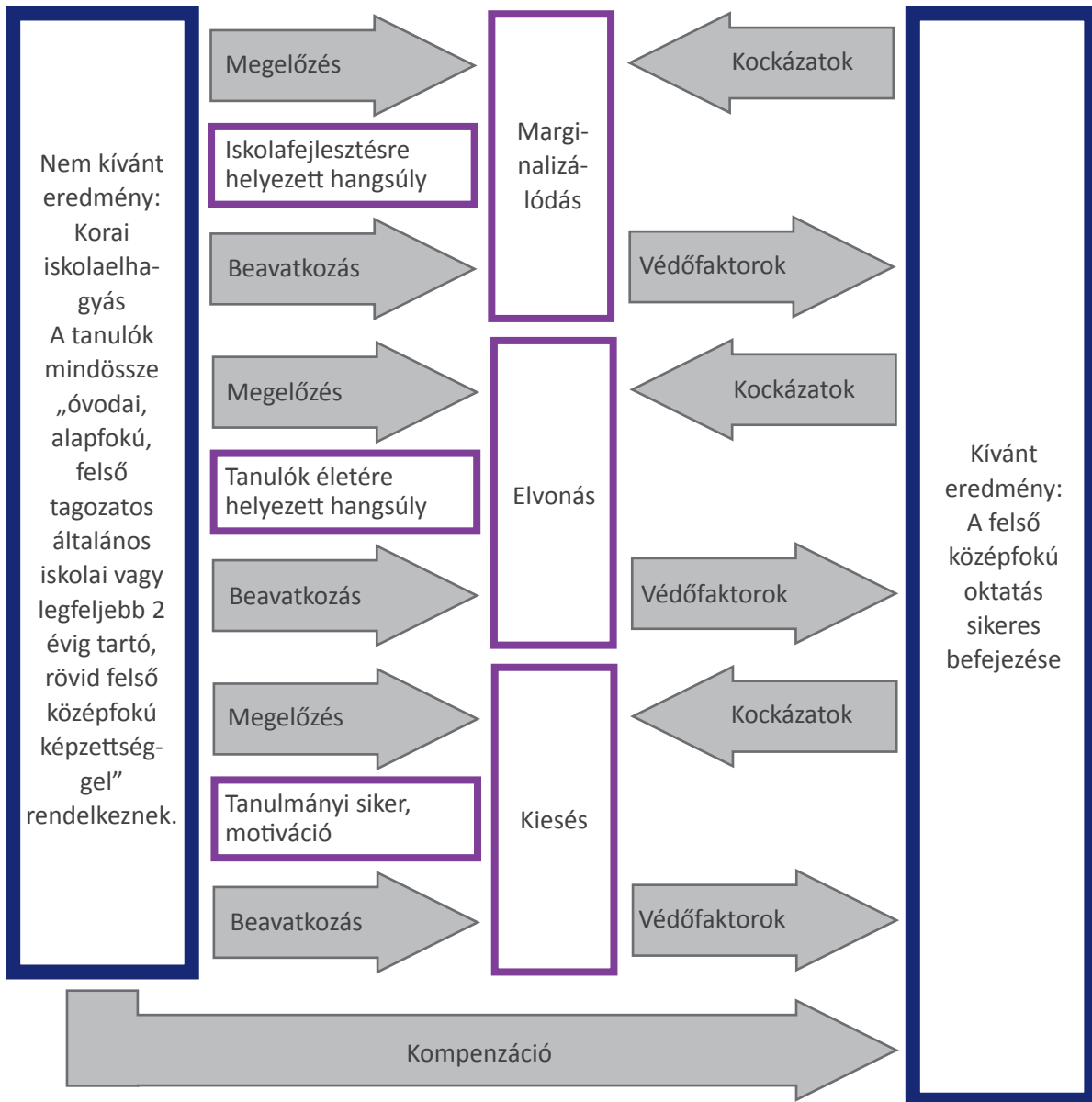

1. ábra: A KIE irányába húzó és az attól távolító erők (Forrás: Európai Ügynökség, 2017, 20. o.)

Amint már ismertettük, különböző folyamatok érvényesülnek itt (marginalizálódás, elvonás és kiesés). Ezek a folyamatok különböző szinteken működnek (iskolarendszer, a tanuló és a tanuló helyzete, a tanuló és az iskola közötti kölcsönhatás). Ez azt jelenti, hogy a modell valamennyi folyamatban és szinten megvalósítható.

2. ábra: A korai iskolaelhagyással összefüggő erők és folyamatok (Forrás: Európai Ügynökség, 2017, 22. o.)

A modell rugalmassága abban rejlik, hogy bátorítja a három fő folyamatra és az azokhoz kapcsolódó kockázatokra, valamint a kilátásba helyezett szakpolitikai (nemzetközi,

országos, helyi vagy iskolai) szintnek megfelelő védőfaktorokra való összpontosítást. Ez olyan személyre szabott intézkedések létrehozását teszi lehetővé, amelyek szélesebb körű társadalmi hangsúlyt fektetnek a tanulók életét befolyásoló kérdésekre, hangsúlyt fektetnek az iskolafejlesztésre, vagy pedig egyéni központúak, támogatják a tanulmányi sikert, fokozzák a motivációt és az iskola iránti elköteleződést.

Noha a modell mindhárom folyamat, azaz a marginalizálódás, az elvonás és a kiesés tudatosítására ösztönöz, ez nem jelenti azt, hogy egy adott tanuló esetében egyetlen folyamat érvényesül. Ez szembeállítható az Európai Parlament egy 2011-ben közzétett tanulmányával, amely különböző tanulói alcsoportokra fekteti a hangsúlyt. Egy adott tanuló élete és oktatása során ki lehet téve mindhárom folyamat bonyolult kölcsönhatásának (lásd például: Európai Ügynökség, 2017, 23. o.).

Ez az összefoglaló jelentés összhangban van Coffield (1998) azon nézetével, miszerint fontosabb a beavatkozásra és a megelőzésre irányuló intézkedésekre összpontosítani, mint a kompenzációra. Mindazonáltal folyamatban van néhány lenyűgöző kompenzációs megközelítés kidolgozása, például Írországból a többségi oktatásból kiesett fiatalok szükségleteire összpontosító Youthreach. Egyéb szerzők azt sugallják, hogy a kompenzáció valószínűleg azon tanulók számára is előnyökkel jár, akik a személyes életükben bekövetkezett események miatt kialakult elvonás hatására hagyták el az iskolát. Ezek lehetnek pénzügyi okok, családi okok, gondoskodás, kapcsolatok vagy szülői felelősség.

Monitoring és korai riasztási rendszer

A KIE eredmények vonatkozásában történő meghatározása valamennyi tagállamban megkönnyíti a monitoringot. Lehetővé válik így a probléma teljes nagyságrendjének a megismerése és a szakpolitikák, illetve intézkedések értékelése is. Ez az egyszerű létszám-számítás arra enged következtetni, hogy Európa szerte a korai iskolaelhagyás mértéke hanyatlóban van, és közelíti a 2020-as célkitűzést. Tekintettel a KIE mögött rejlő folyamatok összetettségére, az egyszerű monitoring-rendszereknek megvannak a maga korlátai. Ezek ugyanis nem teszik lehetővé a különböző fogyatékossgal élő és/vagy sajátos nevelési igényű tanulói csoportok monitoringját, vagy az egyes országok különböző régióin belüli monitoringot. Az Európai Unió Tanácsa mutatók széles skálájának kidolgozását javasolja. Az ezek alapján begyűjtendő adatok öt fő alkalmazási területre kell, hogy kiterjedjenek:

- a korai iskolaelhagyás kockázatának kitett tanulók korai felismerése;
- az oktatási hátrány kritériumainak és mutatóinak meghatározása;
- a korai iskolaelhagyás okainak megértése;
- az adatok különböző szakpolitikai szinteken történő alkalmazása a szakpolitikák kidolgozásának irányítása és vezetése céljából;
- az iskolai iránymutatás és támogatás alapjainak biztosítása.

A korai riasztási rendszereket a fogyatékossgal élő és/vagy sajátos nevelési igényű és a korai iskolaelhagyás veszélyének kitétt tanulók számára dolgozták ki, és már számos iskolai körzetben bevezették az Egyesült Államokban. Európában is alkalmaznak hasonló rendszereket. Ezek a rendszerek rendszerint kognitív és magatartási intézkedéseket tartalmaznak, és azokra az egyéni tanulókra összpontosítanak, akik esetében potenciálisan javítható a támogatás és csökkenthető a kiesési folyamat hatása. A 2. ábra azonban azt sugallja, hogy még több mutató szükséges a különböző marginalizálódási, elvonási és kiesési kockázatokkal és folyamatokkal kapcsolatos különböző hangsúlyok lefedésére ahhoz, hogy megfelelő információ álljon rendelkezésre a megelőzési és beavatkozási intézkedések kidolgozásához. Ennek megfelelően olyan monitoring rendszereket lehetne kialakítani, amelyek az alábbiakon alapulnak:

- A nemzeti oktatási rendszer szintjén lévő tényezőkre vonatkozó intézkedések, mint például az iskolát befejező tanulók aránya, a különböző háttérváltozókkal, így például a fogyatékossgal élő és/vagy sajátos nevelési igényű tanulói csoportok teljesítménye, a társadalmi egyenlőtlenség szintje, valamint a munkaerőpiac helyzete. Ezek némi támpontot nyújtanak a tanulók tágabb társadalmi hátterére, valamint differenciális mutatókkal szolgálnak az oktatási eredményeket illetően is.
- Helyi szintű és iskolaközpontú intézkedések, mint például az egyéni iskolai teljesítmény, a befogadás mértéke, pedagógus-diák kapcsolatok, az oktatás és tanulás minősége, valamint a tantervi útvonalak és választások.
- Egyénközpontú intézkedések, mint például azok, amelyek mérik a jelenlétet, az iskolai elkötelezettséget, az érzelmekre gyakorolt hatást, a kognitív képességet, az elérést, a motivációt, az iskolához való tartozás érzését, az egyéni vagy családi körülmények változásait, valamint a tanulók nézeteit és törekvéseit.

AJÁNLÁSOK

A második jelentés (Európai Ügynökség, 2017) ajánlásokat fogalmazott meg a szakpolitikai döntéshozók számára. Ezeket az alábbiakban újra ismertetjük:

1. A korai iskolaelhagyás terén jelenleg tapasztalt szakpolitikai törekvések biztatóak. A KIE egyértelmű meghatározása, olyan monitoring rendszerek kiépítése (nemzeti, helyi és egyéni szinten), amelyek képesek felismerni a probléma mértékét és bármilyen beavatkozás hatásait, valamint a fogalom meghatározások és a mutatók egységesítése a nemzetközi összehasonlítás lehetővé tételéhez mind hasznos lépéseknek tűnnek. Nemzeti és európai szinten a szakpolitikai döntéshozók egyik kulcsfontosságú feladata ezeknek a törekvéseknek a kiterjesztése, hogy valamennyi európai ország rendelkezzen a szakpolitikai beavatkozásokhoz szükséges megfelelő alapokkal.
2. A jelenlegi monitoring rendszerek lefedettségének kiterjesztésével egy időben azonban erősen indokolt azokat érzékenyebbé tenni az oktatási marginalizáció valóságaival szemben. A lényeg, hogy el kell távolodni az egyetlen szálú meghatározá-

soktól és az egyéni mutatóktól. Szintén figyelembe kell venni a korai iskolaelhagyás és az elvártnál gyengébb oktatási eredmények egyéb formái közötti kapcsolatokat, azokat az összetett folyamatokat, amelyeken keresztül megjelenik a KIE, valamint azt a számtalan módot, ahogy a különböző csoportok és egyének megtapasztalják a korai iskolaelhagyást.

Ez akkor lehetséges, ha a szakpolitikai döntéshozók kifinomultabb monitoring rendszerek kidolgozására törekednek. Ideális esetben az ilyen rendszereknek különböző oktatási eredményeket (elérések, egyéb oktatási tapasztalatok felé haladás, foglalkoztatási eredmények stb.) kellene rögzíteniük, mégpedig az egyéni tanuló szintjén, ráadásul arra is képeseknek kell lenniük, hogy összekapcsolják az eredményekkel kapcsolatos adatokat a tanulók háttérével és oktatási tapasztalataikkal.

3. A nemzeti szinten működő kifinomult monitoring rendszerek csak részben adnak választ a kérdésre. Az oktatási rendszereknek különböző szintjeinek megfelelő információkkal kell rendelkezniük arra vonatkozóan, hogy mi történik a felelősségi körükbe tartozó tanulókkal. Különösen az iskoláknak kell tisztában lenniük, hogy mi történik az egyénnel – milyen kockázatoknak vannak kitéve, milyen tanulmányi eredményeket szereznek, és hogyan reagálnak a beavatkozásokra. A szakpolitikai döntéshozóknak ezért támogatniuk kell az iskolákat és az oktatási rendszer egyéb szintjeit abban, hogy kialakítsák és használják saját monitoring rendszerüket. Számos iskola esetében a szükséges adatok már rendelkezésre állnak, azonban megtörténhet, hogy több helyről és különböző pedagógusok és egyéb szakemberek bevonásával lehet azokat megszerezni. Éppen ezért a feladat nagyrészt az adatok összevetésében áll, illetve az iskolák abbéli támogatásában, hogy rájöjjenek, hogyan használhatják fel a leghatékonyabban a már birtokukban lévő adatokat.

4. A monitoring rendszereknek csak akkor van értelmük, ha hatékony beavatkozások alapjául szolgálnak. A kutatási eredmények egyértelműen azt jelzik, hogy az ilyen beavatkozásoknak széles körűeknek kell lenniük. Kevésbé valószínű az, hogy az egyetlen szálú beavatkozások, melyekre ráadásul csak akkor kerül sor, amikor a KIE kockázata már súlyos, megfelelőek a korai iskolaelhagyás mértékének jelentős csökkentésére, illetve hogy bármennyire is összefüggnének az oktatási eredményekben bekövetkező érdemi javulásokkal. A beavatkozásoknak a tanulók teljes életpályáját végig kell követniük, ki kell terjedniük oktatási tapasztalataik valamennyi tényezőjére, valamint túl kell mutatniuk az oktatási környezeten is, figyelembe véve a családokban és a társadalmakban a tanulók számára kockázatot jelentő háttértényezőket is. Egyaránt tartalmazniuk kell olyan beavatkozásokat, amelyeket a kockázat megjelenésekor kell alkalmazni, és megelőző intézkedéseket a kockázatok kialakulásának megállítására.

Ezen intézkedések koncepciójának kidolgozása és elrendezése jelentős kihívást jelent a szakpolitikai döntéshozók számára. A kifejlesztett modell elvi keretet kíván biztosítani a beavatkozások kidolgozására. Azonban az egyértelmű, hogy az oktatáspolitikai – és a tágabb körű szociálpolitika – számos szempontja szerepet játszik a KIE leküzdésében. A

különböző miniszteri osztályok közötti koordináció rendkívüli kihívással jár. Mindazonáltal, e kihívás lecsökken látva, hogy az oktatási eredmények javítására és az oktatási egyenlőtlenség és a marginalizáció csökkentésére irányuló szélesebb körű szakpolitikai törekvések részeként a szakpolitika képes a KIE visszaszorítására. A korai iskolaelhagyás visszaszorítása nem csupán *egy újabb* szakpolitikai prioritás, hanem inkább e szélesebb körű szakpolitikai intézkedések eredménye.

Különösen a szakpolitikai döntéshozók számára lehet hasznos törekvéseik hangsúlyát más irányba terelni, így a KIE megelőzésére, mint a végzettségek és/vagy az iskolaelhagyási pontok függvényében mért önálló eredményre való törekvés helyett inkább a jelenségnek egy gyakorlatiasabb értelmezése felé elmozdulni. Más szóval, a kulcskérdés nem az, hogy hány fiatal hagy fel az iskolával egy többé-kevésbé tetszőleges pont után, hanem inkább az, hogy hányan teszik meg azt még mielőtt megszereznék a felnőtt életben való boldoguláshoz szükséges végzettségeket. Mindez alapvetőbb kérdéseket vet föl az oktatási rendszerek célját és az illető célok megvalósításában elért hatékonyságukat illetően.

5. Mint ahogy a monitoring rendszereknek is az oktatási rendszerek valamennyi szintjén jelen kell lenniük, úgy a hatékony beavatkozásokra is minden szinten – nem csupán az iskolák szintjén – sor kell kerülnön. Az egyedülálló nemzeti szintű kezdeményezések valószínűleg kevés eredménnyel járnak, ha azok nem társulnak az oktatási rendszer valamennyi szintje minőségének és hatékonyságának javítására irányuló erőfeszítésekkel, illetve ha helyi, iskolai és osztálytermi szinten nem biztosítanak egyenlő esélyeket a tanulók számára. A szakpolitikai döntéshozók egyik kulcsfontosságú feladata ezért az iskolák és az oktatási rendszer többi szintjének támogatása e feladat teljesítésében.

6. Az elvártnál kevesebb tudományos bizonyíték áll rendelkezésre a fogyatékossgal élő és/vagy sajátos nevelési igényű és a korai iskolaelhagyással érintett tanulókkal kapcsolatosan. Mégis ami kiderül belőle, az nagyon is összhangban van a többségi oktatás terén rendelkezésre álló bizonyítékokkal. A szakpolitikai döntéshozók joggal tekintenek kockázatnak kitett csoportként a fogyatékossgal élő és/vagy sajátos nevelési igényű tanulóakra, és joggal törekednek arra, hogy célzott beavatkozásokra kerüljön sor e csoportnak az oktatásban való megtartásához. Ennek ellenére az e csoportot érintő kockázatok nem térnek el lényegesen a más csoportokat érintő kockázatoktól, és ezért a többségi beavatkozások és gyakorlatok részét kell, hogy képezzék, mintsem hogy egy teljesen elkülönülő esetként kezeljék őket. Mint ahogy az a korai iskolaelhagyással kapcsolatos tudományos bizonyítékoktól általánosságban elvárható, úgy tűnik, hogy a jó minőségű oktatást nyújtó iskolák, amelyek odafigyelnek az egyéni tulajdonságokra és korán beavatkoznak az egyének szintjén fellépő nehézségeknél, kulcsfontosságúak a KIE visszaszorításában. Ha az ilyen iskolák gyakorlataira jellemzően befogadó gyakorlatokként tekintünk, akkor a bizonyítékok azt sugallják, hogy a befogadó nevelés-oktatás fejlesztése fontos eszköz lehet a korai iskolaelhagyásnak a fogyatékossgal élő és/vagy sajátos nevelési igényű tanulók körében történő leküzdésében.

A PROJEKT EREDMÉNYEI

Két jelentést tettek közzé az Ügynökség honlapján, a következtetéseket pedig ismertették egy iskolapszichológusok számára szervezett nemzetközi konferencián.

- Európai Ügynökség a Sajátos Nevelési Igényű Tanulókért és az Inkluzív Oktatásért, 2016. *Early School Leaving and Learners with Disabilities and/or Special Educational Needs: A Review of the Research Evidence Focusing on Europe [A korai iskolaelhagyás és a fogyatékossgal élő és/vagy sajátos nevelési igényű tanulók: Az Európára vonatkozó kutatási eredmények áttekintése]*. (A. Dyson és G. Squires, szerk.). Odense, Dánia

E jelentés az Európában a korai iskolaelhagyás terén folytatott kutatások eredményeinek a felülvizsgálata során született megállapításokat ismerteti, különös figyelmet fordítva a fogyatékossgal élő és/vagy sajátos nevelési igényű fiatalokra. Az áttekintés első sorban a legalább egy európai ország helyzetéhez közvetlenül kapcsolódóan közzétett, angol nyelven elérhető ismeretanyagra koncentrál. Azonban kis mennyiségű az a kutatási anyag, amely megfelel ezeknek a kritériumoknak. Az európai kutatási szakirodalom ezért adott esetben a világ más részeiről származó szakirodalommal is kibővítésre került.

- Európai Ügynökség a Sajátos Nevelési Igényű Tanulókért és az Inkluzív Oktatásért, 2017. *Early School Leaving and Learners with Disabilities and/or Special Educational Needs: To what extent is research reflected in European Union policies? [A korai iskolaelhagyás és a fogyatékossgal élő és/vagy sajátos nevelési igényű tanulók: Mennyire tükröződnek vissza a kutatási eredmények az Európai Unió szakpolitikáiban?]*. (G. Squires és A. Dyson, szerk.). Odense, Dánia

E jelentés összefoglalja a korai iskolaelhagyás jelenségével érintett fogyatékossgal élő és/vagy sajátos nevelési igényű tanulókkal kapcsolatos kulcsfontosságú kutatási szakirodalmat, összehasonlítva a kutatások eredményeit és vonatkozásait az uniós szakpolitikai dokumentumokban kifejtett állásfoglalásokkal. A szakirodalmi áttekintés javaslatokat fogalmaz meg arra vonatkozóan, hogy a szakpolitikai döntéshozók hogyan kezeljék hatékonyabban a korai iskolaelhagyás kérdését, kiváltképp mivel az jelentős hatással bír a fogyatékossgal élő és/vagy sajátos nevelési igényű tanulókra.

- Squires, G., 2017. *Early School Leaving and SEN: Understanding the literature and policy in Europe [A korai iskolaelhagyás és a sajátos nevelési igények: Az európai szakirodalom és szakpolitikák megértése]*. A dokumentumot bemutatták az Iskolapszichológusok Nemzetközi Egyesületének 2017-es Konferenciáján (Manchester, Egyesült Királyság, 2017. július 22.)

A korai iskolaelhagyáshoz vezető folyamatok megértését segítő modell kifejlesztését egy iskolapszichológusok számára szervezett nemzetközi konferencia keretében ismertették. A modell fogadtatása kedvező volt, a résztvevőknek szándékában áll iskolájuk szintjén is alkalmazni a modellt.

Titkárság:

Østre Stationsvej 33
DK-5000
Odense C
Denmark
Tel: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Brüsszeli Iroda:

Rue Montoyer 21
BE-1000
Brussels
Belgium
Tel: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org